

Februari 2010

INFORMATIONSBLAD FRÅN MILJÖDEPARTEMENTET

Sverige förbjöd användningen av kvicksilver den 1 juni 2009

Regeringen införde 2009 ett totalförbud mot användning av kvicksilver i syfte att minimera utsläppen till den svenska miljön. Förbudet innebar bland annat att tandfyllningar med amalgam endast får utföras i undantagsfall. Regeringen öppnade också upp för export av kvicksilverhaltigt avfall för slutförvar i djupa bergförvar i andra EU-länder.

Förekomster i naturen

Kvicksilver är ett av de allra farligaste miljögifterna och kan vara ett hot både mot människors hälsa och mot miljön. Kvicksilver kan liksom andra metaller inte brytas ned utan anrikas istället i mark, vatten och levande organismer. Ämnet kan också transporteras långa sträckor i luften.

Metalliskt kvicksilver kan genom naturliga processer omvandlas till den mycket giftiga organiska formen metylkvicksilver, som sedan ackumuleras i till exempel fisk. I människokroppen kan metylkvicksilver överföras till foster och hämma utvecklingen av fostrets hjärna, även vid låga koncentrationer.

Trots att vi i Sverige i närmare 20 år arbetat för att minska användning och utsläpp av kvicksilver, är föroreningssituationen fortfarande allvarlig. Det fastställda gränsvärdet för den fisk vi äter, överskrids i till exempel enkilosgäddor i ungefär hälften av Sveriges sjöar. Under det senaste decenniet finns det till och med en tendens till att kvicksilverhalterna i fisk har fortsatt att öka.

Internationellt problem

Föroreningar av kvicksilver anses även vara ett problem på global nivå. Enligt FN:s miljöprogram (UNEP), som låtit kartlägga situationen, finns nu kvicksilver i miljön och i föda (framförallt fisk) i så höga halter att både människa och miljö kan ta skada. Även regioner utan kvicksilverutsläpp, exempelvis Arktis, påverkas negativt på grund av att kvicksilver kan transporteras långa sträckor i luften. Befolkningsgrupper som äter mycket fisk, skaldjur och marina däggdjur är särskilt utsatta.

Det mesta av det kvicksilver som faller ned på svensk mark kommer från andra länder. För att minska föroreningen av den svenska miljön måste därför åtgärder vidtas på alla nivåer – lokalt, inom EU och globalt.

Förbud mot användning av kvicksilver i Sverige

Sedan 1990-talet har det varit förbjudet att tillverka och använda termometrar, mätinstrument och vissa elektriska komponenter som innehåller kvicksilver. Trots dessa åtgärder består den allvarliga förorenings-situationen och därför ville regeringen ta ytterligare ett steg och från och med den 1 juni 2009 förbjöds den resterande användningen. Förbudet innebar även att kvicksilver och varor som innehåller kvicksilver inte får släppas ut på den svenska marknaden.

I praktiken innebär förbudet framför allt att alternativa tekniker måste användas i tandvården, vid kemisk analys och i kloralkaliindustrin. Kloralkaliindustrin tillverkar klor och lut och använder kvicksilver i sin tillverkning. Varor som redan omfattas av harmoniserande EG-regler, såsom batterier och ljuskällor, omfattas inte av förbudet.

Regeringen gav Kemikalieinspektionen befogenhet att meddela föreskrifter om undantag eller att ge dispens i enskilda fall. När det gäller tandvård ska Kemikalieinspektionen utfärda ett tidsbegränsat undantag för användning på vuxna patienter inom sjukhustandvården.

Beslut om slutförvar av kvicksilver

Regeringen öppnade 2008 för att slutförvara kvicksilverhaltigt avfall i djupa bergförvar som är godkända för ändamålet i andra EU-länder. Detta mot bakgrund av att regeringen, den 7 juli 2005, gav en särskild utredare i uppdrag att se över möjligheterna att på ett kostnadseffektivt sätt bygga en anläggning för djupdeponering för kvicksilveravfall i Sverige. Utredaren skulle också se över andra möjligheter till förvaring inom Norden och EU. Uppdraget redovisades i mars 2008 och remissbehandlades under våren samma år. I slutförvarsutredningens rapport redovisas fyra alternativ för slutförvar:

1. nationellt djupförvar i ny anläggning,
2. nationell deponering i befintlig gruva,
3. export till Tyskland för deponering i undermarksförvar i saltgruvor,
4. export till Norge för deponering i dagbrott.

Utredaren konstaterade att det finns mycket goda tekniska förutsättningar för att bygga säkra undermarksförvar i svensk berggrund. Den svenska marknaden för farligt avfall är dock relativt liten, varför kostnaderna för deponering blir höga – ungefär 15

gångar högre än för deponering i befintlig anläggning i Tyskland. Utredningens slutsats är att alternativ tre, de tyska saltgruvorna, väl motsvarar de säkerhetskrav för förvaring i djupa berggrum, som ligger till grund för svensk lagstiftning. Även alternativ fyra, deponering i Norge, uppfyller säkerhetskraven enligt utredaren.

EU:s kvicksilverstrategi

EU-kommissionen presenterade i januari 2005 en strategi för kvicksilver, som Ministerrådet och Europaparlamentet har ställt sig bakom. Strategin syftar till att minska kvicksilverhalterna i miljön och att skydda människor från att få i sig kvicksilver – framför allt metylkvicksilver i fisk. Bland de 20 åtgärder som ska vidtas enligt strategin finns bland annat exportförbud för kvicksilver, säker lagring av kvicksilver från bland annat kloralkaliindustrins överskott, utvärdering av användning inom olika varugrupper samt stöd till internationella projekt för substitution eller minskade utsläpp.

Sverige var drivande för att strategin skulle komma till stånd, och svenska erfarenheter från att fasa ut användning utgör ett viktigt underlag för EU:s ställningstagande. Regeringen och miljömyndigheterna är pådrivande för att de olika åtgärderna ska genomföras med en hög ambitionsnivå och i den takt som strategin anger.

FN-förhandlingar inleds för att minska den globala användningen av kvicksilver

Världens länder har sedan början av 2000-talet samarbetat inom ramen för FN:s miljöprogram (UNEP) för att enas om internationella åtgärder för att sänka kvicksilverhalterna i miljön. Hittills har åtgärderna genomförts på frivillig grund.

Sverige, tillsammans med övriga EU och många andra länder i världen, ansåg dock tidigt att det frivilliga arbetet inte räcker. Det måste också till bindande åtgärder för att säkerställa ett systematiskt, rättvist och målmedvetet arbete som sträcker sig över många år och som ger möjlighet till finansiellt stöd åt utvecklingsländerna.

Vid UNEP:s styrelsemöte i februari 2009 fattades ett beslut om att inleda förhandlingar om en ny global konvention. Konventionen är tänkt att täcka in hela livscykeln för kvicksilver, från gruvbrytning till slutförvar av avfall, samt alla stora källor till utsläpp. Senast 2013 ska konventionen vara på plats.

Det första förhandlingsmötet kommer att hållas i Stockholm 7-11 juni 2010 och är det inledande av planerade fem möten. Mötet i Stockholm arrangeras av Miljödepartementet och finansieras av medel från Nordiska Ministerrådet.

Nya EU-regler för export och slutförvar av kvicksilver

Länderna i EU har genom en förordning beslutat att inte exportera flytande kvicksilver, vissa kvicksilverföreningar och kvicksilverblandningar till länder utanför EU. Detta gäller från den 15 mars 2011.

EU-länderna ska dessutom slutförvara det flytande kvicksilver som anses överflödigt och som inte längre behövs inom EU. På så sätt bidrar EU till att minska tillgången och användningen av kvicksilver globalt. Bestämmelserna om hur flytande kvicksilver ska förvaras inom unionen ska garantera säker lagring för en lång tid framöver.

Mer detaljerade regler om slutförvar kommer att föreslås senast 2010. En viktig del i det arbetet är att sammanställa den senaste forskningen om säker lagring, inklusive tekniker för stabilisering av flytande kvicksilver. Förordningen kommer att ses över senast 2013.

Läs mer:

- Betänkande från Utredningen om slutförvar av kvicksilveravfall: "Att slutförvara långlivat farligt avfall i undermarksdeponi i berg (SOU 2008:19)". <http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/98458>
- Kemikalieinspektionens Rapport 2/04; Kemikalieinspektionens föreskrifter (2008:2) om kemiska produkter och biotekniska organismer. www.kemi.se
- Global Mercury Assessment. UNEP Chemicals. 2002. <http://www.chem.unep.ch/mercury>
- EU-kommissionens webbsida om kvicksilverstrategin, m.m. <http://ec.europa.eu/environment/chemicals/mercury/conference.htm>
- Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1102/2008 av den 22 oktober 2008 exportförbud för metalliskt kvicksilver och vissa kvicksilverföreningar och kvicksilverblandningar och säker förvaring av metalliskt kvicksilver.

Produktion: Miljödepartementet
Foto: Johnér bildbyrå
Tryck: XGS Grafisk service, Stockholm
Artikel nr. M2010.04

REGERINGSKANSLIET

Miljödepartementet

103 33 Stockholm • Tfn 08-405 10 00
www.regeringen.se/miljo